

ВРАЊСКИ УНИВЕРЗУМ И СВЕТСКА БОЛ: ЗАВИЧАЈНИ ПЕСНИЧКИ ЈЕЗИК МИРОСЛАВА МИХАЈЛОВИЋА ЦЕРЕ

Дијалекатска поезија у српској књижевној традицији нема изразити континуитет. Стихови Мирослава Михајловића Цере, врањског песника, представљају прави изузетак у савременој српској поезији. Песничка трилогија под насловом „Сол на рану” на изванредан начин осликава песникову склоност хумору, која се развија у потпуну сатиру, употпуњену избором призренско-јужноморавског дијалекта. У фокусу рада су три збирке песама Мирослава Михајловића Цере: *Метла за по кућу*, *Сврта у Несврту* и *Крај ће каже*. Кроз хумористичну слику врањског краја, користећи особени језички израз који можемо окарактерисати као завичајни песнички језик, Цера се осврће на отуђеност друштва и савремене болести које га окружују.

Кључне речи: Мирослав Михајловић Цера, дијалекат, завичајни језик, поезија

1. Увод

Не постоји место на планети Земљи које некоме није завичај. Да не постоје музика, сликарство, књижевност, као видови уметности, завичај би била само апстрактна именица и ништа више. Међутим, књижевност чува завичај од заборава и даје му дубљи и виши смисао. Радован Влаховић, романописац, есејиста и песник, истакао је да нема завичаја без завичајних песника и завичајне књижевности.²

Однос према завичајној књижевности и завичајним писцима се мењао. Он је текао од потпуног игнорисања и неуважавања, често је етикетиран као неофицијална књижевност без естетске вредности, до потпуног признавања и пружања места у историји књижевности. Тако, данас можемо пратити нова имена завичајних писаца који пишу наслоњени на традицију народа и краја коме припадају, уклапајући у свој израз савремене књижевне поетике и манире. Исто тако, у последњих пар деценија присутно је интересовање од стране књижевних критичара за стваралаштво завичајних песника, по-

¹ aleksandrastosicd@gmail.com

² Цео текст Радована Влаховића о завичају и завичајној књижевности доступан на: <https://vlahovicradovan.blogspot.com/2016/08/o-zavicaјnom-pesnistvu-i-pesnicima.html>.

себно поезије писане на дијалектима, и то организовањем округлих столова, научних конференција, фестивала и наградних конкурса.

Иако је још крајем 19. века Бора Станковић доказао да се призренско-јужноморавским дијалекатом могу исказати најинтимније емоције и најдубље мисли о егзистенцији, нестручна јавност понегде и дан-данас гледа са подсмехом на говор Миткетовог завичаја или завичаја Петрије из најпознатијег дела Драгослава Михаиловића.

Призренско-јужноморавски дијалекат, заједно са сврљишко-заплањским и тимочко-лужничким чини призренско-тимочку дијалекатску област. Ови дијалекти представљају матерње говоре за бар милион Срба, ако рачунамо и оне који су се иселили из завичаја, што није нимало занемарљива бројка. Све то указује да дијалекте треба неговати и подржавати књижевност писану на њима. Тако се, у новије време, јавља неколико писаца који храбро стварају на овом дијалекту и на тај начин склањају сенку заборава која, под налетом високоразвијене технологије, пада на маргинализоване говоре српског језика.

2. О писцу

Мирослав Михајловић Цера, „Цинцарин преображењски”³, рођен је 16. априла 1955. године у Преображењу⁴, недалеко од Врања. У књижевној историографији углавном је познат као писац поезије, иако је радио и на пољу приређивања. Његова поезија превођена је на многе језике и заступљена је у многим домаћим и страним антологијама. Последњих година, Церу могу читати и ученици у својим школским уџбеницима и приручницима. Првих осам година свог живота Цера проводи у Александровцу код Врања. Основну школу и гимназију завршио је у Врању, а студирао је на Машинском факултету у Нишу и Филолошком факултету у Београду, на групи за општу књижевност и теорију књижевности. Дуго година је имао статус слободног уметника који прекида запошљењем у ГИРО „Нова Југославија” у Врању, на месту уредника делатности. У Врању је са групом пријатеља основао Књижевну заједницу „Борисав Станковић” и установио истоимену награду за најбољу књигу прозе. Цера је био активан и на публицистичком пољу, те 1990. године покреће месечник за друштвена питања, књижевност и уметност *Други лист*. Члан је Удружења књижевника Србије, Српског књижевног друштва и Матице српске.

³ Стих из песме *Ауторецензија* М. М. Цере.

⁴ Преображење се налази на једанаестом километру југоисточно од Врања. Назив је добило по цркви посвећеној Светом Преображењу, која је саграђена још у доба Немањића, касније у више наврата рушена па обнављана, коју је, у доба своје владавине, цар Душан поклонили као метох манастиру Светог арханђела Михаила код Призрена.

М. М. Цера на књижевну сцену ступио је осамдесетих година прошлог века и свакако је имао проблем да у сенци великог претходника, Боре Станковића, заснује сопствени књижевни идентитет. Цера Михајловић и поред чињенице да један песник Врања већ постоји, није посустао у својој намери да и он буде песник свога завичаја. Своју поезију изградио је користећи језик који је и сам Бора Станковић користио у дијалозима књижевних јунака и због тога трпео силне приговоре од стране критичара, али и од појединих писаца. Михајловић је у своју поезију увео говор Врања и околине, желећи, ван сваке сумње, да каже и нешто што се језичким облицима које допушта књижевни језик не може рећи (Микић 2011: 38). Читајући његову поезију, можемо закључити и да је успео у томе.

Током свог књижевног сазревања Цера је имао неколико важних књижевних заокрета. У првим годинама стваралаштва његову поезију одликовала је, према речима Радивоја Микића, неоавангардност. Касније се та отвореност према стварности једног времена, просто, затворила. Деведесетих година прошлог века, Цера Михајловић прави важан заокрет у својој поезији. Он се огледа у увођењу језика и лексике Врања и околине у своју поезију. Сличан поступак имао је још један писац са југоистока Србије – Слободан Џунић. Тако, данас је дијалекатска поезија Мирослава Михајловића Цере отворена за нова тумачења и проучавања, који ће, можда, дати одговор на питање: „Може ли се локалним идиомом изразити егзистенцијална драма модерног човека, његове интелектуалне преокупације и моралне дилеме, и да се, при том, докучи неки унутрашњи смисао за којим је поезија одувек трагала?”.

3. Завичајни песнички језик Мирослава Михајловића Цере

Поетска трилогија под насловом *Сол на рану* на изванредан начин осликава песникову склоност ка хумору који се развија до потпуне сатире, употпуњене избором призренско-тимочког дијалекта. Михајловићев призренско-јужноморавски дијалекат у знатној мери је удаљен од језичког стандарда, не само лексички, него и морфолошки, синтаксички и фонетски, што га чини тешко обрадивим и једва разумљивим за обичног читаоца (Сладоје 2011: 9). Вероватно је то један од разлога због чега дијалекатска поезија Мирослава Михајловића Цере до сада није добила потпуно тумачење, ако изузмемо студије Радивоја Микића, Владете Јеротића и Милосава Тешића.

У дијалекатским песмама Цере Михајловића налазе се описи политичких прилика, описи односа појединаца и власти, описи менталитета врањског краја. Такође, велики је број и филозофских песама које говоре о темама пролазности и живота, као и о Богу и другим аспектима сфере сакралног. Оно што је важно и што Церину поезију чини лако читљивом

(за познаваоце призренско-тимочког дијалекта) јесте укључивање хуморне интонације као важне компоненте песничког поступка.

У нашем истраживању пажња усмерена на три збирке песама Мирослава Михајловића Цере које чине трилогију *Сол на рану: Метла за по кућу, Свртка у Несврту* и *Крај ће каже*. Три поменуте збирке песама написао је Цера Михајловић призренско-јужноморавским дијалектом, који се, у неједнакој мери по својим прозодијским, фонетским, морфолошким и синтаксичким особинама, као и локалним језичким фондом, разликује од савременог српског језичког стандарда. Када би се те исте збирке, како истиче Милосав Тешић (2011: 59), превеле на стандардни језик, извесно је да би у доброј мери изгубиле своју поетску аутентичност.

Преко хумористичне слике врањског краја, Цера на скривен начин упућује на отуђеност друштва и савремених болести које га окружују, а Даница Андрејевић је то именовала прелепом сентенцом: „Врањски универзум и светска бол”.

3.1. *Метла за по кућу*

Циклус песама *Сол на рану* садржи песме које тематско-мотивски залазе у област карактеристично народски обележеног мислилаштва, али и у сферу поетичких, односно аутопоетичких промишљања. Збирка почиње *Ауторецензијом*, песмом где Цера Михајловић први пут уводи дијалекат у свој песнички израз (последња два стиха у песми).

„знам те добро Мирославе
Цинцарине преображењски
Трагачу за увом
Које ће умети да ослушне
Вечиту тајну шумова
Памук си и звук
Црна дирка на хармоници Јашка Рамића
Празан замах кистом расстуреног Шагала
Кажипрст Светог Атанасија Великог
На икони славској из деветстошесте
Али то никога
Заиста не занима
Весели Станко Пиво
Није ти узалуд понављао
На далеко поль'к иди
Куде реч туј и душа.” (Михајловић 2018: 12 – 13).

У уводној песми књиге *Метла за по кућу*, песми *Ауторецензија*, Михајловић ће само три стиха дати у дијалекатском облику и то као цитате из језика својих суграђана и из говора Станка Пива. Видимо маргинализовану позицију лирског субјекта у заједници којој припада, а један од начина да ту

маргинализацију покаже било је удаљавање од стандардног језичког израза и силазак на језичку маргину. Исто тако, певајући о Врању и околини, он користи и стварне и измишљене топониме, уводећи у своје песме особене лирксе јунаке (Станко, Сојко, Стојна итд.) и збивања у којима они имају средишњу улогу. На тај начин, Михајловић је створио сложену лирску целину у којој се јасно види неколико тематских планова, неколико перспектива из којих се гледа на једно време и прилике у њему (Микић 2011: 45). То што уводна песма има наслов *Ауторецензија* говори о настојању лирског субјекта да мотивише потребу да говори о једној средини као песник, као неко ко је у тој средини боравио и стекао своје животно искуство.

Читајући даље, наилазимо на песме које су грађене језичким облицима који не постоје у стандардном језику и који су уједно и тема песме и кључ односно средство за тумачење исте. Такав је случај са песмом *Топрв*.

„Топрв ли се чека топрв ли се нада
Съг се у длибоки светови пропада

Све се замрзвало не попушта цича
Одавно је наша испричана прича” (Михајловић 2018: 50).

Дијалекатска реч *топрв* има значење *тек сада, са великим закашњењем*. То је уједно и тема ове песме, јер је песникова намера да опева једну посебну ситуацију у животу. За ту животну ситуацију карактеристично је кашњење онога ко треба нешто да чини. Михајловић у овој песми говори о величини невоља које су стигле онога ко касни:

„тој што те је снашло и што ће те снађе
Ни у црне књиге не мож да се нађе” (2018: 50).

На тај начин у песми *Топрв* једна тема у песму уведена је кроз језик, а тек после је повезана са животном ситуацијом.

Тематика кашњења не појављује се први пут у поезији Цере Михајловића у песми *Топрв*, као што се ни *неизлечиви примитивизам* не појављује само у његовим дијалекатским песмама. И у дијалекатским песмама дошло је само до промене у коришћењу изражајних средстава, али суштински нема промене у тематизици када се упореде недијалекатска и дијалекатска поезија песника.

У књизи *Метла за по кућу*, постоји читав низ песама (*Кој те пита, Доцкан, Црна чума, Ђаволешка...*) у којима срећемо трагично приказану визију људског живота. На пример, у песми *Кој те пита* приказана је слика живота у коме нема ниједног вида слободе.

„Кој те пита оћеш или нећеш
Кој те пита можеш ил не можеш
Земља ли си земљу ли окрећеш
Сам са себе поваздан се гложеш”.

Приказан је живот у коме је човек постао објекат различитих невоља.

Такође, у књизи *Метла за по кућу* запажамо да је Станко Пиво често лирски субјекат у песми. Постоји читав циклус песама *Станкова метла* који је по много чему необичан. Чине га песме у виду фрагмената који су заправо цитати из казивања Станка Пива. Станко Пиво је средство преко којег се у песме уводи поглед на националну историју и на познате Врањанце. „Као што на историју гледа одбацујући све оно што је дошло из предања и легенде, тако и на новије доба Станко Пиво гледа као на време манипулације, различитих људских неподопштина.” (Микић 2011: 51). Ако упоредимо недијалекатску поезију Цере Михајловића и овај циклус песама јасно ћемо видети да се иза сентенци *Станка Пива* чује се и глас самог аутора.

Можемо рећи да је *Метла за по кућу* књига поезије у којој се на начин „који би се могао означити као дубоко критички” (Микић 2011: 51) приказује једна средина, особености менталитета људи који тамо живе и низ догађаја.

3.2. *Свртка у Несврту*

У књизи *Свртка у Несврту* видимо просторно одређење, које је често у дијалекатској поезији Цере Михајловића. Несврта је средишњи топоним у овој збирци, а он ће задржати ту позицију и у следећој *Крај ће каже*.

За разлику од књиге *Метла за по кућу*, књига *Свртка у Несврту* и почиње и завршава се песмама које имају програмски карактер. Може се рећи да су у тим песмама садржана и поетичка начела аутора. Наслов уводног циклуса – *Детиња работа*, може се посматрати као иронија која се односи на књижевни рад самог Цере Михајловића у врањској средини. У том случају Несврта⁵ би било Врање, а свртка, што значи *пронаћи се*, представља његов књижевни рад.

Радивоје Микић у студији *Два модела света у поезији Мирослава Цере Михаиловића* сам наслов уводног циклуса тумачи преко дијалекатског израза за недовољно добро урађен посао (детиња работа) који би се односио на сам песников рад који мештани Врања виде као „детињу работу”.

У књизи *Свртка у Несврту* доминира социјална тематика, али присутне су и песме у којима је присутно и незадовољство политичким амбијентом, положај појединца у таквом окружењу, жеља за променом и сл. У том кључу се посебно може тумачити циклус песама *Онодење*. На пример, у песми *Нула* имамо јасно приказивање вредносне деградације („дошло време нула нулу бута/по пут идеш пут ти се измъца/ништа арно у сьн да залута/дајман ти се невоља примъца”). Наставак песме доноси слику лошег социјалног стања друштва („свак на сваког рџи и кидише”) и песимистичку визију смисла људског живота.

⁵ Несврта је и назив једног села у врањском подручју.

У песми *Спадна земља* лирски субјекат јасно истиче потребу за променом друштвених околности, „што је знак да се у поезији Мирослава Цере Михајловића социјална тематика јавља као подлога за једну врсту ангажмана који је посебно видљив у песми *Јештџм*” (Микић 2011: 52 – 53).

„запустеше и њиве и башче
Закукала гуша се на петла
По авлију слепића се пашче
Кућа црна загубена метла

Зарђаше плугови и рала
Отпаднаше точкови од кола
Јарџм празан стока поцркала
Спадна земља на једнога вола” (Михајловић 2018: 106).

Ипак, уз сву свест о трагичности људске егзистенције, Михајловић понекад пева и о светлијим или макар утешнијим странама живота. Тако су у завршну строфу песме *Писмо за Тошу Дзундзара* призване младалачке фотографије „из албума времешног човека” (Тешић 2011: 60).

„албум толко неје избледеја
Поза уво још ти цвџти китка
На теј слике не си обелеја
А пред очи свиткла ли ти свитка”.

Носталгични хумор присутан је и у песми *Стојко ће се жени*. У песми је на духовит начин описан један од Цериних јунака који „стаје на луди камен” и престаје са дотадашњим момачким начином живота. Он се више не шета, запоставио је друштво, али води рачуна о изгледу што код локалних мештана изазива подсмех.

„у цркву из цркву Господ да га знаје
Држава пропада али он не аје
Враг однеја шалу сви на куб јебени
Несврџа живнала Стојко ће се жени” (Михајловић 2018: 130).

Баш овакви Михајловићеви јунаци „без поузданог одговора на питање које поставља смрт, они сопствену пролазност сенче меланхолијом, емоцијом безразложне туге” (Јовановић 2011: 77). Разапети између високих циљева и слабе воље, они су у стању прелазничког менталитета које карактерише њихово колективно и индивидуално душевно стање.

3.3. *Крај ће каже*

У поезији Цере Михајловића огледа се нарав односно ђуд његових Врањанаца. Тај њихов карактер испољава се кроз њихове појединачне карактерне црте, па зато лирски јунаци из књиге *Крај ће каже* кроз своје посебности испољавају и заједничке менталне одлике (Јовановић 2011: 78).

Баш такви, Михајловићеви лирски јунаци су урођени у међусобне чарке, несугласице, размирице и псовке које сенче идилу мале животне средине. Његови јунаци сматрају да је свађа најбоље полемичко решење, те изазивају смех код читаоца. „Песник је добар познавалац света у којем живи, па и необичне и негативне појаве са којима се суочав, сагледава првенствено са оне комичне стране.” (Јовановић 2011: 78). Такве су песме у којима лирски субјекат говори о групи или колективу. У песми *Слика* пријазан је један народни протест.

„По сокаци иде нека вика
Трчи народ а пред народ слика
Запустимо кућу и матику
Па се ми тој кунемо у слику” (Михајловић 2018: 27).

На комичан начин приказан је народ који спас види у једној фигури, што је јасна алузија на политичаре који лако управљају масом. На овакав начин аутор уводи гротеску у своју поезију. Приказујући из гротескно-комичне перспективе садржаје живота својих јунака, Цера Михајловић у књизи *Крај ће каже* настоји да приђе животним садржајима на онај начин на који то чине прозни писци. Он у сасвим прецизно одређен временски и просторни оквир укључује збивања у којима људи показују и своје карактерне црте и однос према одређеним животним вредностима (Микић 2011: 55). Такав је случај у песми *Знање на Живка Пајазита*, где аутор уводи још један занимљив поступак карактеристичан за књигу *Крај ће каже*, а то је онај облик цитатности који проистиче из примене сентенци које увек имају улогу да песму ставе у неки шири контекст.

4. Закључак

Поезија на дијалекту у српској књижевној традицији нема изразит континуитет, нити је била популарна и призната од стране књижевне критике. Данас је дошло до промена односа према поезији на дијалекту, али све је мање песника који имају ту храброст да стварају књижевност на нестандардном језику. Стихови Мирослава Михајловића Цере, врањског песника, представљају прави изузетак у савременом српском песништву.

Поетска трилогија под насловом *Сол на рану* писана на призренско-јужноморавском дијалекту у знатној мери је удаљена од језичког стандарда, не само лексички, него и морфолошки, синтаксички и фонетски, што га чини тешко обрадивим и једва проходним за обичног читаоца.

Предмет нашег истраживања биле су три збирке песама Мирослава Михајловића Цере на призренско-тимочком дијалекту српског језика које чине трилогију *Сол на рану: Метла за по кућу, Свртка у Несврту и Крај ће каже*.

Завичајним песничким језиком Цера Михајловић дао је описе политичких прилика, описе односа појединачца и власти, менталитета врањског краја. Такође, велики је број и филозофских песама које говоре о темама пролазности и живота, као и о Богу и другим аспектима сфере сакралног. Један од поступака које аутор примењује јесте укључивање хуморне интонације иако је тематика често песимистична.

На крају, анализом песама писаних врањском лексиком, можемо дати одговор с почетка истраживања да се и на нестандардизованој варијанти језика могу изразити најдубља људска осећања што је основна сврха поезије.

Литература

- Андрејевић, 2011: Д. Андрејевић. Врањски универзум и светски бол, у: *Поезија Мирослава Цере Михаиловића: зборник радова*, Нови Сад: Матица српска, 65 – 73.
- Влаховић, Радован. *О завичајном песништву и песницима*. Доступно на: Radovan Vlahović: O zavičajnom pesništvu i pesnicima (vlahovicradovan.blogspot.com), 15.2.2024.
- Јовановић, 2011: Б. Јовановић. Јединство подвојених светова, у: *Поезија Мирослава Цере Михаиловића: зборник радова*, Нови Сад: Матица српска, 74 – 80.
- Микић, 2011: Р. Микић. Два модела света у поезији Мирослава Цере Михаиловића, у: *Поезија Мирослава Цере Михаиловића: зборник радова*, Нови Сад: Матица српска, 38 – 58.
- Михајловић, 2018: М. Михајловић. *Сол на рану*, Београд: Albatros plus, 2018.
- Станковић, 2018: С. Станковић. Лепота матерњег говора, у: *Оратим да не патим*, Власотинце, 2018.
- Тешић, 2011: М. Тешић. Сол на рану Мирослава Цере Михаиловића, у: *Поезија Мирослава Цере Михаиловића: зборник радова*, Нови Сад: Матица српска, 59 – 64.

Aleksandra Stošić

DIALECT POETRY OF MIROSLAV MIHAJLOVIC CERA

Summary

Dialect poetry in the Serbian literary tradition has no distinct continuity. The verses of Miroslav Mihajlović Cera, a poet from Vranje, represent a true exception in contemporary Serbian poetry. The poetic trilogy under the title “Salt on the Wound”

in an extraordinary way portrays the poet's penchant for humor, which develops into complete satire, complemented by the choice of the southern Serbian dialect. The paper focuses on three collections of poems by Miroslav Mihajlović Cera. Through the humorous image of the Vranje region, Cera refers in a hidden way to the alienation of society and the modern diseases that surround it.

Keywords: Miroslav Mihajlović Cera, dialect, native language, poetry.